Gereformeerd Tijdschrift.

Tiende Jaargang. Aflev. 4, Augustus 1909.

Adres der Redactie: Ds. G. Doekes te *Nieuwdorp* (Zeel.)

IETS OVER DEN OOSTFRIESCHEN CATECHISMUS.

II.

Smartelijk moge het geweest zijn voor allen, die de zaak der Hervorming liefhadden, dat er van meet af onder hen een zoo groot verschil over de Sacramenten openbaar werd; nochtans wie de waarheid meer liefhad dan den vrede, mocht daarom nog niet nalaten naar zijn beste inzicht de zuivere leer te handhaven tegen alle eenzijdigheid en misvorming. Grondregel volgens de H. Schrift moet toch altijd blijven: „Hebt de waarheid en den vrede lief'. (*Zach. 8 : 19*), dus de waarheid in de eerste plaats, gelijk ook Jacobus zegt (*3 : 17*): „De wijsheid, die van boven is, die is ten eerste zuiver, daarna vreedzaam." En nu was een groot deel van den strijd over de Sacramenten, met al de heftigheid, die dezen gekenmerkt heeft, reeds voorbij, voordat a Lasco's Londensche Catechismus in 1551 en zijn Oostfriesche in 1554 in druk verschenen. De beroeringen der Wederdoopers, de strijd tusschen Luther en Calvijn, de verschillen met de Zwinglianen, vallen in de *eerste* helft der 16e eeuw. Maar daarmee was het twistvuur niet gedoofd of langzamerhand uitgebrand. Al waren de Wederdoopers voor een groot deel uitgeroeid, daarmee was de minachting en verwerping van den Kinderdoop nog niet weg. Al was Luther gestorven in 1546, daarmee was zijn Avondmaalsleer niet verdwenen; en zijne leerlingen lieten niet na de zoogenaamde Ubiquiteitsleer, (n.l. dat de Heiland *met zijn lichaam* op zoovele plaatsen tegelijk kan tegenwoordig zijn, als Hij noodig keurt, dus bijv. op duizend plaatsen tegelijk, wanneer daar op het Paaschfeest zijn heilig Avondmaal wordt gevierd) op de spits te drijven. Hoe heftig

hun vijandschap was, heeft a Lasco met zijn Nederlandsche vluchtelingen maar al te bitter moeten ondervinden, toen zij uit Londen verdreven zijnde, en in ons vaderland nog niet kunnende terugkeeren om de vervolging, zoo gaarne een toevlucht gevonden hadden in Duitschland. Doch, omdat zij de Luthersche leer niet huldigden, werd hun de toegang ontzegd, en deels te voet door den barren winter, deels te scheep door storm en ellende geteisterd, hebben zij hun ballingstocht verder moeten voortzetten. De partijschap, met den Sacramentsstrijd zoo nauw verbonden, was blijkbaar nog niet geluwd. Terwijl tevens Rome nog stond in bijna volle kracht. Zich versterkend door het Concilie van Trente. Leunend op het zwaard van den machtigen Karel V. Beschikkend over mannen van groote geleerdheid en fijn vernuft. En de Hervorming in al hare schakeeringen nog maar van jongen datum was, ja de Gereformeerde religie pas aan het opkomen. Werkelijk, dat waren jaren, waarin het bij het opstellen van eenen Catechismus niet het minst aankwam op het stuk der Sacramenten; waarin elke uitdrukking wèl gewikt en gewogen behoorde te zijn, opdat zij niet aanleiding zou wezen tot vermeerdering van den twist in plaats van tot bevordering der eenheid. Wij kunnen ons dus ook zeer goed begrijpen den schroom van a Lasco om zijn eersten grooten Catechismus (den lateren Londenschen) door den druk algemeen te maken; hij bepaalde zich eerst tot geschreven exemplaren, waaruit de leeraren van Oostfriesland nader de gemeente konden onderwijzen. Maar toen toch eindelijk deze en drie jaren later zijn Oostfriesche Catechismus in druk verschenen zijn, zal hij dan ook elk woord wel met de grootste voorzichtigheid hebben terneer geschreven. En op voortreffelijke wijze is hij er dan ook in geslaagd, om ter eener zijde zich vrij te houden van Roomsche dwalingen, Lutersche en Doopersche misvattingen, en te ondiepe Zwingliaansche voorstellingen; en toch ter anderer zijde niet teveel zich te verliezen in de polemiek, maar het zuivere, kerngezonde Schriftuurlijke der Gereformeerde leer van Doop en Avondmaal in het helderste licht te doen treden. Door zulk een onderwijs werden de Oostfriesche kerken geleid in het rechte spoor.

Van de Sacramenten in het gemeen spreekt hij aldus:

53 Vrage. Wat zijn de Sacramenten der Christelijke gemeente?

Antw. Het zijn heilige handelingen of uiterlijke pligten, van den Heere Jezus Christus in zijne Gemeinte verordineert, en om onzer zwakheit wille nevens de lere van het Heilige Evangelie ingestelt.

54 Vrage. Tot wat einde?

Ant. Ten eersten, opdat ze ons de beloften van het H. Evangelie, van de onverdiende vergevinge onzer zonden, en de gemeinschap van Christus gerechtigheit, op het allerduidelijkste zouden voor oogen stellen, betuigen en verzegelen, en ons gelove op de goede gunste Godts en Christus verdiensten oeffenen en sterken. Ten anderen; opdat ze ons wederom van onzen plicht nevens Godt en onzen naasten zouden vermanen, en tot dankbaarheid, liefde, trouwe en gehoorzaamheit aan zijnen wille bewegen.

55 Vrage. Hoevele zodanige Sacramenten zijn er?

Antw. Twe, namelijk de Doop en het Nachtmaal, alle beide van den Heere Christus zeer ernstlijk aan ons bevolen.

Met beide voeten staat dus de belijder op het Schriftuurlijk standpunt van *Rom. 4 : 11*: „Abraham heeft het teeken der besnijdenis ontvangen tot een zegel van de rechtvaardigheid des geloofs.” Sacramentsviering is voor hem geen mechanisch uitdeelen van genade, maar evenmin slechts een soort van aanschouwelijk onderwijs, om ons meer met den geest te doen inleven in Christus’ verzoenend lijden en sterven. Zij is hem ook dienende, „om ons de gemeenschap van Christus’ gerechtigheid te *verzegelen*”, en daarom kunnen ook geen andere Sacramenten worden aanvaard, dan die Christus heeft bevolen. Eigengemaakte zegels zijn valsch. Beslist wordt hier positie genomen te midden der strijdende meeningen en partijen; maar tevens onmiddellijk de zuivere leer met de practijk der godzaligheid in verband gezet; want: „zij vermanen ons van onzen plicht nevens Godt en onzen naasten, en bewegen tot dankbaarheit, liefde, trouwe en gehoorzaamheit.” Het Evangelie, in zijn krachtigste bevestiging door het Sacrament, blijft ook voor hem „de verborgenheid der godzaligheid” *(I Tim. 3 : 16)*.

Die grondgedachte wordt nu toegepast op Doop en Avondmaal afzonderlijk. In de 56e vraag wordt de instelling van den Doop vermeld, en daarna de 57e vraag gesteld: „Wat is de

Heilige Doop?" Deze orde heeft wel iets voor boven die van den Heidelberger, die eerst uitvoerig (vr. 69 en 70) de beteekenis van den Doop uiteenzet, en daarna pas wijst (vr. 71) op de „inzetting des Doops". De instelling door den Heiland blijft toch de grondslag van alle leer en practijk van den Doop; het was daarom juist gezien van a Lasco, om die dan ook voorop te stellen. Bij het Avondmaal doet zich hetzelfde verschil in zake de volgorde voor. Ook daar gaat bij a Lasco „de instellinge des Nachtmaals" voorop.

De 57e vraag omschrijft den H. Doop aldus: „Ene heilige inzettinge Godts, door welke alle Ledematen van Christus Gemeinte, zo wel de onmondige kinderen, als de volwassene gelovige, met water, in den naam des Vaders, des Zoons en des H. Geests, recht gedoopt worden." Hier treedt dus onmiddelijk de eenheid van den doop der kinderen en der volwassenen op den voorgrond. De kinderdoop is niet iets anders, en behoeft dus niet nog eens afzonderlijk te worden ingesteld, neen, de ééne instelling des Doops geldt „allen ledematen van Christus Gemeinte", zonder aanzien des persoons, of zij „onmondige kinderen" of „volwassene gelovige" zijn. Een juist en schoon begin der Doopsbeschouwing. Drie vragen worden nu gewijd aan de beteekenis van den H. Doop. Aldus:

58 Vrage. Waartoe heeft Godt den Doop eindelijk ingestelt?

Antw. Voornamelijk tot dit einde; opdat hij mij en alle ledematen van Christus Gemeinte daardoor krachtig voor oogen stelle, betuige en verzegele, dat wij, al zijn wij van natuur zondaren, onrein, kinderen des toorns, evenwel zo zekerlijk van alle onze zonden door Christus gewasschen, met zijne gerechtigheit bekleedt, en tot zijne kinderen aangenomen zijn, als onze lichamen in den Doop met water gedoopt, besprengt of gewasschen worden.

59 Vrage. Betuigt ons dan de Doop alleen de vergevinge onzer aangeborene en vorige zonden, die wij voor den Doop begaan hebben?

Antw. Neen; maar ook ene zekere en gedurige vergevinge van alle onze zonden, welke wij door ons geheele leven uit zwakheit bedrijven, en van welke wij vergevinge door Jezus Christus, in Geest en gelove, van Godt den Heere zullen bidden.

60 Vrage. Tot wat einde is de Doop verder ingezet?

Antw. Op dat de zelve ons vermane; dat wij alle de dagen onzes levens moeten ophouden te zondigen, en ons verdorven vleesch met al hare lusten doden, en in nieuwigheid des levens wandelen.

Wie herkent hierin niet, tot in de wijze van uitdrukken toe, de uiteenzetting van de beteekenis des Doops, zooals die in ons doopsformulier gevonden wordt? Waarbij niet te vergeten is, dat zijdelings a Lasco door zijne geschriften ten dienste der Nederlandsche vluchtelingen-gemeente in Londen invloed heeft uitgeoefend op de samenstelling onzer liturgische schriften. Even krachtig als in ons formulier wordt ook in dezen Oostfrieschen Catechismus uitgesproken, dat de Doop ons maar niet komt zeggen, wat God wil doen, maar dat wij van alle onze zonden gewasschen *zijn*, en tot kinderen Gods aangenomen *zijn* in Jezus Christus, onzen Heere.

Maar de Oostfriesche Kerken moesten ook gesterkt worden in den strijd tegen alle Doopersche eenzijdigheden. De geest der Wederdoopers, hoezeer gelouterd onder den druk der gebeurtenissen, was in de Friesche en Hollandsche kringen dergenen, die het licht der Hervorming met blijdschap hadden ontvangen, nog maar van al te grooten invloed, en menigeen had nog verstands- of gewetensbezwaar tegen den doop van kleine kinderen. Daarom stelt a Lasco het goed recht van den Kinderdoop op Schriftuurlijke gronden vast, in de volgende twee vragen.

61 Vrage. Waaruit bewijst gij dat de kinderen der Gemeinte gedoopt moeten worden?

Antw. Nademaal dezelve tot het Verbondt en tot de Gemeinte Gods behooren, en aan dezelve uit genade de Gemeinschap des Vaders, des Zoons en des H. Geestes met de eeuwige zaligheit toekomt. Insgelijks, nademaal de Doop is ingestelt tot verzegelinge van zodanige en diergelijke genade; als door welke zij tot kinderen aangenomen, voor boetveerdige, geloovige, heilige, en als zulke, die het Rijk Godts aannemen, van Godt gerekent worden. Desgelijks, nademaal wij alle, die tot het lichaam behoren, zonder onderscheidt der ledematen, tot een lichaam gedoopt worden en Christus zijne Gemeinte gelieft heeft, en

ook voor de kinderen der Gemeinte gestorven is: zo mag de Doop niet meer aan de kinderen als aan de volwassenen geweigert worden.

62 Vrage. De kinderkens verstaan evenwel de verborgentheit des Doops niet?

Antw. Dat is wel waar; maar hier moet geweten worden; Ten eersten, dat de aangeborene zwakheit en zondelijkheid der natuur, welke Christus gedragen heeft, en aan dezelve om zijnentwille niet toegerekent wordt, niet kan afweren, dat Godt haar zijne genade verzegele, gelijk het in de besnijdenisse geschiede, in welkers plaatze de Christelijke Gemeinte den Doop van den Heere ontfangen heeft. Ten anderen, dat de Doop, aan de kinderen bedient, wegen hare onkunde niet onnut is; anders moeste het ook onnut geweest zijn, dat Christus de kleinen noch geene kennisse hebbende kinderen zegende, en de handen op haar leide.

Inderdaad een helder licht der waarheid tegenover de eenzijdigheden der Dooperschen.

Wat het „Nachtmaal" betreft, zegt hij, na de instelling door Christus te hebben vermeld, aldus:

64 Vrage. Wat is Christus Nachtmaal?

Antw. Het is eene heilige handelinge, welke naar haar geheim in haar begrijpt de gemeinschap van Christus ware lichaam en bloedt, van den Heere Jezus Christus zelven, in 't genieten van broodt en wijn, tot zijne gedachtenisse ingestelt, om in de vergaderinge, naar zijn bevel, tot dat hij komt, te onderhouden.

65 Vrage. Tot wat einde is het Nachtmaal voornamelijk ingesteld?

Antw. Ten eersten; opdat het aan alle geloovigen, door de kracht des H. Geests, betuige, verzekere en verzegele de zalige gemeinschap van Christus lichaam en bloedt, met alle vruchten en gaven, welke hij ons door zijn lichaam en bloedt verworven heeft.

66 Vrage. Waar uit bewijst ge dat?

Antw. Uit de woorden des Nachtmaals: want, als hij ons gebiedt, zijn lichaam te eten en zijn bloedt te drinken, dat is, door het gelove onze spijze en drank ten eeuwigen leven van zijn lichaam en bloedt te nemen; zo doet hij er deze woorden

bij: dat voor u gegeven wordt; als mede: dat voor u vergoten wordt tot vergevinge der zonden.

67 Vrage. Wat verstaat ge daaruit?

Antw. Nademaal wij zijn lichaam en bloedt deelachtig zijn, zijnde vleesch van zijn vleesch, en been van zijn beenen, ja nadien hij ons Hoofdt, en wij zijne ledematen zijn door het gelove; zo versta ik daar uit; dat wij alles deelachtig zijn, wat hij door de offerande van zijn lichaam, en door de uitstortinge van zijn bloedt verworven heeft, namelijk verzoeninge met Godt den Vader, vergevinge der zonden, gerechtigheit en het eeuwige leven.

68 Vrage. Waartoe is het Nachtmaal verder ingestelt?

Antw. Op dat het Christus doodt in gedurige gedachtenisse zoude houden, en ons vermanen; om den Heere Jezus Christus voor zodanig ene grote weldaadt te loven en te danken; en om onze dankbaarheit door de afstervinge der zonden, daar Christus om gestorven is, en door de vernieuwinge des levens te bewijzen.

69 Vrage. Vermaant ons het Nachtmaal ook van iets anders?

Antw. Ja; dat wij ons onder malkanderen naar Christus Exempel moeten liefhebben en dienen: als ook, dat wij ons aan Christus instellingen en belijdenisse moeten houden; en ons daardoor van alle Secten en valschen Godsdienst afzonderen. Ten laatsten, dat wij ons ook tot kruis en lijden in gehoorzaamheit, lijdtzaamheit en volstandigheit moeten bereiden.

Eerst door het volledige overnemen van deze uiteenzetting der Avondmaalsleer wordt het duidelijk, op welk standpunt en aan welke zijde de Oostfriesche Catechismus stond in den strijd der geesten. De Gereformeerde gedachte, dat het Avondmaal meer behelst dan een bloot teeken of een geheel uitwendig zegel, maar dat de geestelijke gemeenschap daar gesmaakt wordt met Christus, met zijn lichaam en bloed, en met al de verborgenheden van zijn koninkrijk, treedt reeds van het eerste antwoord af op den voorgrond. — Door deze belijdenis te aanvaarden, toonden de kerken van Oostfriesland, dat zij bezaten de gave, om de geesten te onderscheiden, en te proeven, welke de leer der waarheid is. Geslachten lang is deze Catechismus dan ook het middel geweest, om de Oostfriesche kerken te leiden in het Ge-

reformeerde spoor. Elken Zondagmiddag werd de Catechismus in de kerken verklaard. Te huis door den vader en op de scholen door den onderwijzer werd dit leerboek den kinderen ingeprent, en tot de Avondmaalsviering werd niemand toegelaten, dan die de vragen van den Catechismus nauwkeurig beantwoorden kon. Ook deze Oostfriesche moge evenmin als onze Heidelbergsche in latere tijden den stroom van ongeloof hebben kunnen keeren, die zoo groote verwoestingen op geestelijk gebied in Europa heeft teweeg gebracht; toch, dat er ook thans nog in datzelfde Oostfriesland Gereformeerde kerken worden gevonden, is wel een teeken, dat het oude zaad niet geheel verstikt is; en uit de nazaten van die geslachten, die bij den Oostfrieschen Catechismus waren opgevoed, er weer een overblijfsel heeft leeren terugkeeren tot de beproefde paden, tot de waarheid, die naar de godzaligheid is.

Leiden. H. J. KOUWENHOVEN Dz.

„HET LICHAAMS DEZES DOODS.'

EEN EN ANDER OVER ROM. 7 : 24.

„Ik, ellendig mensch, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?" Dat is de uitroep van den apostel Paulus, nadat hij heeft beschreven wat bange strijd tusschen het goede en het kwade in hem gestreden wordt, en de smart, voor hem er in gelegen, telkens weer te ontdekken die „wet in zijne leden," strijd voerende tegen „de wet zijns gemoeds" en hem belettende naar zijn lust en begeeren „het goede te doen." Want „het goede", d. i. wat God wil en in Zijne wet aan den mensch heeft voorgeschreven, dat wil de apostel, ja, hij wil dat zoo volkomen, dat de strijd voor hem niet zal ophouden voor en aleer hij uitwendig en inwendig, geestelijk en lichamelijk daaraan zal beantwoorden. Boven allen twijfel staat het hierom vast, dat Paulus in *Rom. 7* niet beschrijft het leven van den onbekeerde, maar van den bekeerde.

Zoo volkomen is zijn begeerte om van wat hem hier in dit leven belet, „het vermaak in de wet Gods naar den inwendigen mensch" ook in heel zijn leven uit te drukken, verlost te worden, dat hij uitziet naar den tijd dat hem zal gegeven worden die volmaaktheid, naar welke hij, gelijk hij het elders uitdrukt, „jaagt," als „naar het wit, tot den prijs der roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus." Dat verlangen doet hem ook uitroepen: „Ik ellendig mensch, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods."

En zoo er een woord is der heilige mannen, dat in den mond der vromen van alle tijden is geweest, dat in de worsteling des geloofs duizendwerf is herhaald, dan is het wel dit woord van Paulus.

En dat met een zeer bepaalde en stellige beteekenis, zóó n.l. dat met „het lichaam dezes doods" door de eenvoudigen zonder uitzondering bedoeld wordt: het stoffelijk deel des menschen, het lichaam van vleesch en bloed, dat beschouwd wordt te wezen het bolwerk en instrument van de zonde, en dat in zijn zondige verdorvenheid een, ja, de hinderpaal is om voor God naar de begeerten des harten te leven, en met de verlossing

waarvan, d. i. met de reiniging en verheerlijking waarvan, ook zal samenvallen het leven geheel in overeenstemming met den wille Gods, *(Rom. 8 : 23).*

Nu heeft er somwijlen een verklaring van dat „lichaam dezes doods" zich voorgedaan, geheel in strijd met de gewone opvatting, als zou n.l. „het lichaam dezes doods" niet beduiden het stoffelijk deel der geloovigen, waarin en waardoor zonde en dood nog zooveel invloed hebben, maar de zonde, de verdorvenheid, die in den geloovige gevonden wordt, als een lichaam een samenhangend geheel, als een organisme beschouwd. Voorbeelden van deze uitlegging uit vroegeren en lateren tijd zouden zijn bij te brengen, hetzij in de prediking neergelegd, hetzij men bepaald als een met uitlegkundige gronden gestaafd gevoelen. Ongetwijfeld mag het van ieder bijbelwoord als van groote beteekenis geacht worden den rechten zin daarvan te verstaan, maar toch in 't bizonder van een woord als dit, voor de praktijk des geestelijken levens en den strijd der geloovigen van zoo bizondere kracht en in het spraakgebruik der vromen van zoo breede afmeting geworden.

Zeer hinderlijk is het om een woord des Geestes, den auteur van de woorden Gods, te hooren gebruiken door kinderen Gods geleid door den Geest der waarheid, en dat zóó algemeen, in strijd met de ware bedoeling des Heiligen Geestes; te meer, waar het gaat, maar niet over de opvatting van een enkeling, maar over een tamelijk wel algemeen gevoelen van alle eenvoudige en oprechte kinderen Gods. In zulk een geval toch zou er een zeer stuitende tegenstrijdigheid bestaan tusschen de sprake des Geestes in de Schrift en die in het hart der geloovigen. Tenzij in een van beide ontbreke de leiding des Geestes, mag er geen blijvende tegenstrijdigheid bestaan tusschen de wetenschappelijke uitlegging van Gods woord en wat de geloovige in de ervaring van hun geloofsleven vinden in een woord uit de H. Schrift, al moet zonder voorbehoud worden toegestemd, dat het een voor het ander dienstbaar moet wezen om te leiden op de rechte paden en het rechte verstand der waarheid te doen toenemen. Vandaar dat het de moeite loont, eenigszins nader te onderzoeken hoe het in dezen staat en of met een meer wetenschappelijke uitlegging, schrift met schrift vergelijkende, de com-

munis opinio [1]) der geloovigen al dan niet is in overeenstemming

Dat zonder vooroordeel en bij eersten indruk „het lichaam dezes doods" wel niet anders kan worden verstaan dan van ons stoffelijk deel in zijn bizondere betrekking tot de zonde en den dood, is ternauwernood voor tegenspraak vatbaar; en dat er redenen zijn meer *buiten* dan *in* den tekst gelegen om tot een tegenovergestelden slotsom te komen, valt dan ook al aanstonds te vermoeden.

De verklaring van „het lichaam dezes doods" als de saamvatting van het in den geloovige nog wonende kwaad der zonde, het geheel zijner verdorvenheid, ligt onwillekeurig onder de verdenking van niet geheel vrij te zijn van apriorisme; er zijn redenen, waarom zich een dergelijke verklaring schijnt aan te bevelen, en die ook naar exegetische gronden doen zoeken, om haar te kunnen handhaven. M. a. w. omdat het wellicht zooveel moeielijkheden oplevert en Paulus ons, als we moeten denken aan ons stoffelijk deel bij deze uitdrukking, stelt voor verschillende, voorhands onoplosbare raadselen, waarvoor de Christelijke kerk en de Christelijke wetenschap nog geen antwoord hebben gevonden, ondanks allen naarstigen arbeid de eeuwen door geschied, daarom wellicht wordt te gereeder naar de mogelijkheid van een andere verklaring gezocht.

De vreeze is niet onverklaarbaar dat door de gewone opvatting aangaande „het lichaam dezes doods," de meer heidensche gedachte dat het lichaam een kerker der ziel, en dat de stof als zoodanig minderwaardig is en een vijandige tegenstelling vormt met het geestelijke, en dat dus de verlossing des menschen bestaat in de vernietiging van de stof, en zóó de vrijmaking er van, dat die heidensche gedachte zou verdringen de echt Christelijke, schriftmatige voorstelling, dat het lichaam zoowel een wezenlijk deel van den mensch is als de ziel; dat niet de stof *als zoodanig* is zondig en het lichaam een knellende band voor de ziel, maar dat zoowel het lichaam als de ziel voor de volmaaktheid en heerlijkheid geschapen is en dat, als de mensch

---

1) Dat inderdaad de communis opinio = het gemeen gevoelen der geloovigen alzoo is, kan betrekkelijk moeielijk bewezen worden. Hierop rust dit zeggen, dat schrijver dezes door ongeletterden nooit in anderen zin van „het lichaam dezes doods" hoorde spreken.

het hoogste zal bereikt hebben, dat dan het lichaam *niet wat het wezen* aangaat, maar in zijn hoedanigheden en wat betreft de verhouding, waarin het staat tot de ziel, veranderd wezen zal.

De vreeze, dat tot dergelijke afwijking deze tekst aanleiding zou kunnen geven, is niet geheel denkbeeldig. Alleen maar, dan ligt dat toch aan het verdorven verstand des menschen, die onjuiste gevolgtrekkingen maakt; gelijk onomwonden moet worden toegestemd, dat niet altijd bij de eenvoudige vromen volle recht wedervaren is aan de zuivere, schriftuurlijke opvatting aangaande het wezen, de beteekenis en de toekomst des menschelijken lichaams. Zekere bekoorlijkheid heeft het dualisme van geest en stof voor sommige kringen altijd gehad.

Nog meer oorzaken kunnen gevonden worden, die ons zouden beletten onbevangen en zonder vooropgestelde gedachte deze woorden te beschouwen, overigens in nauw verband staande met het vorenstaande.

Het ontzettend moeilijk probleem aangaande de zonde en de plaats die de zonde in den mensch inneemt, de vraag of we de zonde meer hebben te zoeken in den geest of in de stof, of we den prikkel en opkomende lust tot het kwade in laatste instantie aantreffen in het een of in het ander, het oordeel daarover kan min of meer afhangen van het licht waarin men ook dezen tekst beschouwt. Waarmede weer ten nauwste samenhangen de vraagstukken aangaande Creatianisme en Traducianisme [1]) en de quaestie, hoe de ziel des menschen met de zonde in aanraking komt. Waarbij zich dan nog voegt, de niet minder beteekenisvolle vraag, in hoeverre we dan nog weer omtrent dat alles er rekening mede te houden hebben, en wat daaruit te besluiten valt, dat Paulus hier spreekt niet van iemand, die onwedergeboren is, maar van een wedergeborene.

En wanneer men nu, daar toch de mensch een geestelijk we-

---

1) Dat de Gereformeerden over het algemeen de leer van het Creatianisme aanhangen, n.l. dat de ziel van elken mensch onmiddelijk van God geschapen wordt, tegenover het Traducianisme, de leer, dat de ziel ook op een of andere wijze in het voortplantingsproces begrepen is, heeft goede gronden; maar niet deze, dat door het Creatianisme over de hier genoemde vraagstukken helderder licht zou worden verspreid.

zen is, ook omtrent deze vraagstukken in de eerste plaats wil gedacht hebben aan de ziel des menschen als de hoofdfactor in betrekking tot de zonde, zou men allicht het gevaar bespeuren in een minder gewenschte richting te worden gedreven. Zoodoende wordt dan almeer de weg geëffend tot de poging om aannemelijk te maken een verklaring die ons dergelijke moeielijkheden schijnt te besparen. Doch, al deze raadselen, al zouden we ze *hier* kunnen ontgaan, duiken op vele andere bladzijden van Gods Woord voor ons op. En eerst na een onbevooroordeelde uitlegging van Gods woord, valt er wellicht nog een vingerwijzing in te vinden, die ons althans een flauw vermoeden geeft van de richting, waarin de beantwoording van al die vragen te zoeken is, en hier of hiernamaals ook zal gevonden worden. Des te meer hebben we ons van dergelijk apriorisme vrij te houden naarmate er minder klemmende conclusiën getrokken zijn of waarschijnlijke oplossingen gegeven, gelijk we ons hier bevinden op een terrein, waar onze toonaangevende mannen, na de vragen gesteld en de stof overzien te hebben, in alle ootmoedigheid belijden moeten: „Wij weten het niet," wat gemakkelijk te documenteeren ware en voor wie zich eenigszins op de hoogte houdt dan ook niet vreemd is. En dat terwijl eeuw na eeuw de denkers, en alle man van eenigszins wijsgeerigen aanleg, vóór, buiten en in de Christelijke kerk, onder allerlei naam zich met deze vraagstukken hebben opgehouden en waarbij de Christelijke kerk, zonder op elk punt tot een bepaalde oplossing te komen, toch een eigen standpunt innam.

Intusschen vermenigvuldigen zich voor ons de redenen om, ons losmakende van een overigens aantrekkelijke beschouwing van de geschiedenis van deze vraagstukken en de warreling en de herhaling der gedachten daarin op te merken, ons onbevangen af te vragen: Wat is naar den zin der Schrift, wat is op exegetische gronden de bedoeling van den apostel als hij spreekt van: „het lichaam dezes doods"? Mogen we en moeten we, naar des apostels bedoelen daarbij denken aan ons stoffelijk deel, in zijn bizondere relatie tot de zonde, of wordt daardoor aangeduid „het geheel der overgeblevene verdorvenheid des Christens"?

De gronden waarop het laatste gevoelen verdedigd wordt, zijn

in hoofdzaak ontleend aan andere Schriftwoorden, die dan verondersteld worden, meer rechtstreeks zulk een beschouwing te bevatten, en uitdrukkingen in te houden, die niet anders dan alzoo kunnen worden verklaard. Naar *Rom. 6 : 6, Col. 2 : 11 en 3 : 5* wordt dan verwezen, ten bewijze dat naar des apostels spraakgebruik deze uitlegging kan worden verdedigd. Wat den tekst zelf aangaat, meent men dan ook nog wel dat bewijs te vinden hierin dat er staat: *dezes* doods, wat dan een tegenstelling kan vormen met den dood zooals die niet nu nog over het lichaam heerscht, n.l. de lichamelijke dood, die eerst als het sterven intreedt, zijn verdervende macht ten volle doet gevoelen.

Allereerst moet dus nagegaan of dit den toets van juiste exegese kan doorstaan, om daarna te overwegen of in den tekst zelf en het verband, waarin dit woord voorkomt, nadere aanwijzingen liggen, die ons op het goede spoor helpen.

In *Rom. 6* spreekt Paulus van το σωμα της αμαρτιας (het lichaam der zonde) waardoor dan zou moeten worden aangeduid, niet ons lichamelijk bestaan, om zijn bizondere betrekking tot de zonde: „lichaam der zonde” genoemd, maar de geheelheid van de zondige verdorvenheid, die in den mensch gevonden wordt. Bij eersten indruk schijnt er inderdaad reden voor te wezen om het alzoo op te vatten, aangezien er gesproken wordt van een „te niet doen” van dat lichaam der zonde, nadat we met Hem, „ééne plant geworden zijn in de gelijkmaking Zijns doods.” Van een te niet doen van het lichaam, ons vleesch en bloed is hier toch geen sprake; de kruisiging van den ouden mensch heeft ten doel *de zonde*, het zondig beginsel in den geloovige teniet te maken. Daarom zou men geneigd zijn, deze beschouwing zonder verder onderzoek over te nemen, wat intusschen tot een geheel averechtsche opvatting van Paulus' woorden leiden zou. Paulus toch is bezig in hoofdstuk 6 te betoogen dat we niet in de zonde zullen blijven opdat de genade Gods des te meerder worde, *vs. 1.* Dat kan trouwens niet, omdat wij der zonde gestorven zijn, en hoe zullen we dan in haar leven? *vs. 2.* Want dat wij der zonde gestorven zijn, ligt in onze eenheid met Christus, in de gelijkmaking Zijns doods en Zijner wederopstanding *vs. 3—5.* Derhalve, der zonde met Christus

gestorven, is de oude mensch gekruisigd, opdat we ook leven als Hij, niet meer de macht der zonde en des doods onderworpen zullen wezen, *vs. 6.* En wanneer de Christen niet meer der zonde leeft, maar wandelt in „nieuwigheid des levens", dan wordt het „lichaam der zonde" te niet gemaakt, d. w. z. niet de stof, de materie, waaruit het lichaam bestaat, wordt vernietigd, ook niet de zondigheid en verdorvenheid afgedacht van dat stoffelijk lichaam, maar teniet wordt gedaan dat lichaam als lichaam *der zonde* — dat lichaam waarin de zonde heerscht, en dat door die hoedanigheid van lichaam der zonde ons geheel maakt tot slaven, dienstknechten der zonde. Dus dat lichaam door de zonde beheerscht en ons door de zonde doende gehoorzamen aan zijne lusten, wordt teniet gedaan. Die hoedanigheid, dat vermogen van „lichaam der zonde" te wezen, wordt weggedaan. Vandaar dat er bijstaat: „opdat wij niet meer de zonde dienen." Wat onwederlegbare zekerheid verkrijgt als Paulus, na *vs. 7—11* dat „gestorven zijn" en dat „leven" nader ontwikkeld te hebben, zegt in *vs. 12:* Dat dan de zonde niet heersche ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σωματι (in uw sterfelijk lichaam) waarmede niet anders kan bedoeld worden dan ons lichaam van vleesch en bloed. Waarom het een lichaam *der zonde* genoemd wordt, blijkt hier tegelijkertijd. De zonde vindt in dat lichaam haar woonplaats, haar bolwerk, het terrein van haar werken *vs. 12a,* en het middel om heel het menschelijk leven aan zich te onderwerpen, *vs. 12b*; het instrument om de zonde in daden om te zetten, en een leven der zonde den mensch te doen leven, *vs. 13.* Wanneer nu dat lichaam der zonde teniet gedaan wordt, beteekent dit dus, dat in ons lichaam de zonde niet meer teugeloos heerscht, ons door het lichaam niet meer knecht, en niet meer tot middel en instrument der zonde onbedwongen dient. Zonder eenigen twijfel beduidt dus „het lichaam der zonde" in *Rom. 6 : 6* het stoffelijk lichaam, als lichaam *der zonde,* wat geheel hiermede overeenstemt dat Paulus b.v. ook zegt *1 Cor. 9 : 27*: „maar ik bedwing mijn lichaam en breng het tot dienstbaarheid." Zóó moet het lichaam der zonde worden te niet gedaan. Zóó blijkt, dat het „wandelen in nieuwigheid des levens", *vs. 4,* waarin ligt die tenietdoening van het lichaam der zonde, niets anders is dan het: „uwe leden niet

meer stellen tot wapenen der ongerechtigheid", maar „Gode tot wapenen der gerechtigheid."

Niet anders staat het met *Col. 2 : 11*, waar gesproken wordt van: „het lichaam der zonden des vleesches" en het uittrekken, het afleggen, het wegdoen er van. Zelfs het verband komt in zooverre overeen met *Rom. 6*, dat ook daar het sterven aan de zonde wordt in verband gebracht met den doop. *(Rom. 6 : 4* en *Coll. 2 : 12.)* Als lichaam der zonden des vleesches is het afgelegd, uitgetrokken, teniet gemaakt, door de besnijdenis die zonder handen geschiedt, de besnijdenis van Christus. Daardoor is in beginsel afgelegd, uitgetrokken, van zijn kracht beroofd de zonde die in en door het lichaam heerschte. Waarom gezegd mag, dat het lichaam der zonde is uitgetrokken.

Noch hier, noch in *Rom. 6* is maar één enkele reden om de gewrongene en gezochte verklaring aan te nemen van „het geheel der nog overgeblevene verdorvenheid" een opvatting die ook overigens gansch geen steun vindt in heel het spraakgebruik van de Heilige Schrift.

In de verklaring door wijlen Prof. Biesterveld van den brief aan de Colossenzen vindt men dezelfde gedachte over deze teksten, waarover overigens zooveel verschil van gevoelen bestaat. Men leest daar o. m.: „Het σωμα is door de zonde een σωμα της σαρκος, waarbij σαρξ wordt gedacht als zondig, bedorven, geheel verkeerd. Deze uitdrukking is identisch met *(Rom. 6 : 6)*, σωμα της ἁμαρτιας. Vgl. ook *(Rom. 8 : 3)*. Het leidende beginsel van de σαρξ is nu de zonde. Afgewezen moet de uitlegging van Calvijn: corpus appellat massam ex omnibus vitiis conflatam, eleganti metaphora. [1]) Wel bepaald is hier gedacht aan het lichaam, dat een orgaan is geworden voor de zonde, den vleeschelijken lust, de anti-goddelijke tendenzen".

Ook *Col. 3—5* moet dienst doen om nader te bewijzen dat Paulus daar zelfs zóó ver gaat, om de verschillende leden van het lichaam der zonde te noemen. Daar toch heet het: „Doodt

---

1) Calvijn verklaart alzoo σωμα της ταρκος, „het lichaam des vleesches" (*Col.* 2 : 11) als: het geheel der zonde." Volkomen dezelfde uitlegging vindt men bij hem over σωμα της ἁμαρτιας „het lichaam der zonde" (*Rom.* 6 : 6); en ook van „het lichaam dezes doods" (*Rom.* 7 : 24.)

dan uwe leden die op aarde zijn, hoererij, onreinigheid, (schandelijke) beweging, kwade begeerlijkheid en de gierigheid, welke is afgodendienst."

Letterlijk worden dus daar die verschillende zonden de leden genoemd. Derhalve, zoo schijnt daar gemakkelijk de slotsom uit getrokken, derhalve is het vanzelf dat „het geheel" daarvan nu ook een lichaam wordt genoemd. Toch wordt ook hiermede de zaak niet ten gunste van het bestreden gevoelen beslist. Want zeer duidelijk is het dat Paulus de zonden zelve de leden noemt, die hij elders zegt in de leden = de lichaamsdeelen te wonen en te heerschen. In *Rom. 6* worden de leden immers genoemd de wapenen der gerechtigheid of der ongerechtigheid En in *Rom. 7 : 23*, in rechtstreeksch verband met de uitdrukking: „het lichaam dezes doods", zegt hij immers: „Maar ik zie een andere wet *in mijne leden*" enz. Waaruit we dus kunnen besluiten, dat de zonden die in de leden wonen en door de leden werken en heerschen, genomen worden voor de leden zelf. In bovengenoemd werk van Prof. Biesterveld wordt tegenover andere meeningen ook deze gedachte verklaard en verdedigd. Zoo vinden we daar o. m.: „Daarom personifiëert Paulus die leden, geeft hun een wil, doet hen dragers zijn van bepaalde bedoelingen en begeerten en verrichtingen. Echte plastiek der redeneering. Niet maar heeft de zonde den mensch zóó in bezit genomen, dat zij de leden tot hare organen maakt, maar elk lid wordt ook afzonderlijk door de zonde in zijn eigen willen en doen geregeerd. Dat immanente der leden moet gedood worden."

We vinden derhalve bij Paulus geen spoor van een spraakgebruik dat ons recht zou geven om „het lichaam dezes doods" op te vatten als het geheel van de in den Christen nog overgebleven verdorvenheid; maar integendeel worden we daardoor des te meer bevestigd in de overtuiging, dat de apostel het oog heeft op ons stoffelijk deel, dat hij noemt een lichaam *des doods*, omdat in dat lichaam de macht der zonde en des doods nog huisvest, hem kluistert en bindt aan het kwade, belet het goede te doen, en zoolang hij het omdraagt het willen van het goede zal bemoeielijken in het in de praktijk brengen van dat goede naar de wet Gods, door de wet der zonde die in zijne leden

is. „Lichaam *des doods*" en niet *der zonde* noemt hij het omdat hij juist de macht der zonde in zijn leden als een macht des doods had leeren kennen en alzoo beschrijft, *vs. 13.*

Ook de uitdrukkingen in den tekst zelf en het verband waarin hij voorkomt, geven niet de minste aanleiding om te denken aan „het geheel der verdorvenheid", maar integendeel om door het lichaam des doods te begrijpen: het natuurlijk lichaam, zooals het instrument is van zonde en van dood. Ook niet dat er staat: *dezes* doods, is een houdbaar argument. Zeer terecht toch zegt Bengel: σωμα θανατου τουτου dicitur pro σωμα θανατου τουτο. [1]) Welke verklaring hij staaft door te verwijzen naar *Hand. 5 : 20*, waar een dergelijke uitdrukking voorkomt. Daar lezen we van: τα ρηματα της ζωης ταυτης (de woorden dezes levens) wat natuurlijk niet anders zeggen wil, dan: deze woorden des levens. Ook in *Hand. 13 : 26* vinden we een dergelijke spraakgebruik in de uitdrukking; ὁ λογος της σωτηριας ταυτης = het woord dezer zaligheid. Ook Calvijn wil het alzoo het liefst opgevat hebben alhoewel hij ook geen bezwaar heeft om op *dezes* doods den nadruk te leggen.

Terwijl vervolgens het voorzetsel ἐκ, het verlost willen worden niet *van*, maar *uit* het lichaam dezes doods, een zeer sterk bewijs oplevert, dat de apostel op het oog heeft het stoffelijk lichaam. Want niet „het geheel der verdorvenheid" maar het natuurlijk lichaam is de tent, de tabernakel, de kerker zoo ge wilt waarin de geloovige woont, en waaruit hij wenscht verlost te worden om in een beteren toestand te worden overgebracht. In *2 Cor. 5* noemt Paulus het lichaam: „het aardsche huis dezes tabernakels, dat zal gebroken worden" vs. 1; zegt in vs. 4, dat „wij, die in dezen tabernakel zijn, zuchten, bezwaard zijnde"; spreekt in vs. 6 van een inwonen in het lichaam en een uitwonen van den Heere" en in vs. 8 van „het behagen om uit het lichaam uit te wonen en bij den Heere in te wonen". Daarmede geheel

---

1) Dat „het lichaam dezes doods" eenvoudig een andere wijze van zeggen is voor: „dit lichaam des doods", bewijst Bengel niet nader dan door te verwijzen naar Hand. 5 : 20. 't Is dan ook overbodig te achten, hoewel andere gronden zouden aan te voeren zijn. Dat het niet opgaat het op te vatten alsof Paulus bedoelde een tegenstelling met den lichamelijken dood, volgt reeds hieruit, dat deze beide gedachten volstrekt geen zuivere tegenstelling vormen.

in overeenstemming is het, dat hij uitroept: „wie zal mij verlossen *uit* het lichaam dezes doods?", waarin dus tevens de gedachte zeer duidelijk ligt opgesloten dat het hem maar niet te doen is om van het lichaam af te komen, maar uit het lichaam *dezes doods* bevrijd te wezen, wetende dat de tijd van de aanneming tot kinderen, n.l. de verlossing des lichaams komen zal, 8 : 23, de tijd n.l. dat het lichaam van zonde en dood zal verlost worden en een rein en volmaakt instrument wezen zal voor een reine en volmaakte ziel om de heerlijkheid te genieten, en God te verheerlijken.

Ook in *het verband* van den tekst is niet de minste aanleiding om tot een andere gedachte te komen, gelijk reeds bleek bij de bespreking van vs. 23, waar het: „in mijne leden" niet anders kan beteekenen dan de leden des lichaams. Ook in de verklaring van den brief aan de Romeinen door Ds J. van Andel vindt men deze verklaring van dit woord: „Hoe merkt Paulus zijn lichaam dan aan? Als een, in welks leden de zonde zich genesteld heeft, om er allerlei begeerlijkheden in te verwekken, die tegen den wil van den inwendigen mensch strijden, en dezen verhinderen om zich uit te werken enz. enz."

Zoo wordt dan geheel gerechtvaardigd het gewone gebruik dat door de vromen van dit woord wordt gemaakt, en heeft het niet een beteekenis, die het tamelijk wel onbruikbaar maakt in het gewone leven en voor des Heeren volk in het algemeen. Trouwens hoe zou het ook kunnen, daar toch in de ervaring des geloofs ieder geloovige gevoelt, aan de zonde gebonden te wezen, zoolang hij „het lichaam dezes doods" nog omdraagt. Door dat lichaam toch staat de inwendige mensch alleen in contact met de buitenwereld, en in den weg van door middel van het lichaam ontvangen indrukken, gewaarwordingen en waarnemingen komt er werkzaamheid in het kennen, willen, gevoelen van den inwendigen mensch. Tot in de kleinste bizonderheden ondergaat zóó de geest den invloed van dat lichaam, dat een lichaam *der zonde* is, en de wet der zonde alzoo doet heerschen, zoo mogelijk over den geest en al zijn werkzaamheden.

De vraag nu of alzoo dan niet het gevaar aanwezig is, dat vooral de eenvoudige op kettersche paden zal afdwalen, en,

wat de beschouwing van de stof in het algemeen en die van het lichaam in het bizonder aangaat in doopersche richting gedreven zal worden, behoeft nauwelijks bespreking. Vooreerst, men mag, welke verkeerde slotsom ook getrokken wordt, den rechten zin der Schrift niet buigen om het verdorven menschelijk verstand voor misstappen te behoeden, wat uit den aard der zaak tot een tegenovergesteld einde leidt, dan men bedoelde. Reeds Petrus wijst met het oog op Paulus' brieven op menschen „die de waarheid verdraaien tot hun eigen verderf". Daar is trouwens ook geen enkele waarheid, waarvan geen misbruik wordt gemaakt. Doch dat geschiedt dan tegen zeer duidelijke uitspraken van de H. Schrift in, en men laat voorzichtiglijk na schrift met schrift te vergelijken. Een „ketter" hecht zich aan een „letter", maar houdt niet van de eene, onlosmakelijk samenhangende gedachte van Gods Woord.

Zoo is het ook aangaande: „het lichaam dezes doods." Des Heeren woord geeft omtrent den oorsprong, den aard en de bestemming des lichaams geen onzekere klank, en bij de Gereformeerde Christenen is een vrij heldere voorstelling in dezen tamelijk wel regel geworden.

De andere vraag, of hieruit dan eenig besluit valt te trekken in zake bovengenoemde vraagstukken, of hier een vingerwijzing ligt, die ons althans eenigermate een richting aangeeft, die vraag is in staat ons geheel de armoede van ons weten en denken te doen gevoelen.

Want op bijna elk punt, dat daarbij ter sprake komt, moeten we eindigen met een: „Wij weten niet". Deze algemeene slotsom kan en mag worden getrokken uit hetgeen Paulus zegt in deze woorden in verband met wat hij elders in deze materie leert, dat de rol, die het lichaam speelt op het gebied van de zonde, van groote beteekenis is. Hij toch verklaart uit den invloed van „het lichaam des doods" op de ziel het feit, dat hij heel dit aardsche leven onder de zonde zal gebogen gaan. *Deze slotsom* mag hieruit wel worden getrokken, dat veel, zeerveel ons zou worden opgehelderd indien we volkomen doorzagen, hoe lichaam en ziel zich jegens elkander verhouden. Maar we weten noch hoe die band tot stand komt noch hoe die functioneert. Noch Creatianisme, noch Traducianisme lossen de moeie-

lijkheden in dit opzicht op. Prof. Bavinck zegt daarvan in zijne Dogmatiek, 1e uitg. D. II. Pag. 566: „Het Traducianisme verklaart noch den oorsprong der ziel noch de overerving der zonde”. En even verder: „Even machteloos staat het Creatianisme tegenover deze problemen”. De rechte verklaring van het hoe van de besmetting der zonde is nog niet gevonden. Het antwoord op de vraag of zelfstandige, van het lichaam onafhankelijke werkzaamheden in de ziel denkbaar zijn, en er dus van zondigheid der ziel afgedacht van het lichaam kan sprake zijn, en wat hierbij wederom het onderscheid is tusschen den wedergeborene en den onwedergeborene, valt niet zoo gemakkelijk te geven. Volslagen duister is het op vele punten in dezen, in de tent van dogmatische, anthropologische en psychologische wetenschap. En de exegeet, die het begrip σαρξ „het vleesch” in zijn hoogte en diepte zou ontwikkelen, zou de kerk een waren dienst bewijzen, veel bijbrengen tot recht verstand van veel dat nu duister is.

Dit echter is volkomen duidelijk, dat in betrekking tot de verhouding van lichaam en ziel, de zonde haar eigen karakter daarin gelijk blijft. Zij heeft ook in dezen de orde omgekeerd. Waar het lichaam bestemd was om te wezen het orgaan der ziel tot eere Gods in een leven naar den wille Gods, daar is nu het lichaam een „lichaam der zonde”, een „lichaam des doods” geworden, de krachten der ziel dienstbaar makende aan het vervullen en verkrijgen van de zondige begeerlijkheden des lichaams. De hoogere, geestelijke, redelijke vermogens der ziel gesteld in dienst van het zondig beginsel dat in de leden woont, *Rom. 6 : 12.* In plaats van op te klimmen tot πνευματικον σωμα, is hetgedaald tot een ψυχικον σωμα [1]) in den minst gunstigen zin van het woord. Daarom ook is de toestand van een Paulus zoo bang, voor elken geloovige zoo vreeselijk. Hoe knelt hem niet de band blijkens de sterke uitdrukking: „Ik ben vleesche-

---

1) De uitdrukkingen σωμα ψυχικον „natuurlijk (eigl. „ziellijk”) lichaam”, en σωμα πνευματικον „geestelijk lichaam”, *I Cor.* 15 : 44, hebben ook het oog op de verhouding van ziel en lichaam. De eerste duidt aan het lichaam, zoals het door de zonde in een averechtsche verhouding tot het geestelijk deel is gekomen; de tweede, zooals die verhouding in den staat der heerlijkheid weer zal hersteld wezen.

lijk, verkocht onder de zonde" 7 : 14. In zooverre dan is het lichaam als lichaam *des doods* een kerker voor de ziel, een hinderpaal voor den volkomen wil om God te dienen, en de onmisbare voorwaarde om tot beter te komen, is: „Verlossing uit het lichaam dezes doods". Dàt heeft God de Heere zeer duidelijk in zijn woord geopenbaard, en wordt verstaan door elken geloovige.

Wellicht zal nimmer het meest nauwgezet wetenschappelijk onderzoek brengen de oplossing van alle vraagstukken, ook in dezen, wat leiden moge tot ootmoedig erkennen der bekrompenheid van onze wetenschap zelfs aangaande ons eigen bestaan. De Heere Christus, die zijn volk naar ziel en lichaam behoudt, onze Heiland en Zaligmaker zal die oplossing geven in de aanneming tot kinderen, n.l. de verlossing onzes lichaams. *Rom. 8 : 23.* De Christelijke hope der zalige opstanding, in *1 Cor. 15* door Paulus beschreven, is het welverzekerd antwoord des geloofs op alle vragen, die vergeefs om oplossing riepen tot hiertoe: de geest zal zijn rechten herkrijgen, het lichaam zal de van God er voor bestemde plaats weer innemen; een σωμα ψυχικον wordt gezaaid, een σωμα πνευματικον wordt opgewekt *1 Cor. 15 : 44.*

Giessendam, Juni 1909. K. J. KAPTEIJN.

IETS OVER DE OPENBARING VAN JOHANNES.

Indien het laatste boek der Schrift van menschelijk maaksel is, dan heeft zijn vervaardiger zich schuldig gemaakt aan een bedrog, dat den naam van „vroom” niet meer verdient, wijl hij alles, wat anderen gedaan hebben, als zij hunne geschriften op naam van een apostel uitgaven, in vermetelheid verre achter zich liet.

Men oordeele zelf of het hier gezegde niet juist is.

Zondig was het voorzeker om brieven te schrijven, en deze te dekken met een aanzienlijken naam, bijvoorbeeld met dien van Paulus, vgl. *2 Thess. 2 : 2*, al geschiedde het met de vrome bedoeling om het geschrevene te beter ingang te doen vinden. Maar wie zou zich verstouten om Christus als eerste auteur van een boek te noemen, dat men zelf gemaakt had. Zou dit geen majesteitsschennis moeten heeten? Men lette er toch op dat de Openbaring, 1 : 2, eene Openbaring van Jezus Christus genoemd wordt, aan Hem gegeven door God, en door Hem gegeven aan den apostel Johannes, door tusschenkomst van een Engel. Welk eene opeenstapeling. God, Christus, de Engel, de Apostel, ziedaar de heilige ladder, langs welke de openbaring, in het laatste boek der Schrift medegedeeld, tot de gemeente afdaalt. Valt het te gelooven dat eenig Christen eens den moed zou hebben gehad om een boek dat hij gemaakt had, wat zijn hoofdinhoud betreft, tot God zelven te laten opklimmen, ja brieven op naam van Christus te schrijven? Dat men met een goed, schoon dwalend geweten Paulus’ naam onder een geschrift van eigen maaksel plaatste, is begrijpelijk, voor wie bedenkt, dat zijn apostolisch gezag door velen onderschat, en geenszins gelijk gesteld werd met dat der twaalven. Van een werk van eigen maaksel bovendien te durven zeggen dat hij die het leest zalig is, en zware straffen te bedreigen tegen wie er iets toe of afdoet, is iets dat zielkundig onverklaarbaar zou zijn.

Is de Schrift een organisme, dan zou er werkelijk een belangrijk orgaan gemist worden, miste zij de Openbaring van Johannes. Zoolang de gemeente in de verwachting leefde, dat de wederkomst haars Heeren voor de deur stond, had zij genoeg aan het eschatologisch licht, haar door de apostolische prediking en de geschrevene evangelieën toegebracht. Maar anders werd

het toen het bleek dat de Heere vertraagde weder te komen Toen werd dringend noodig dat tot kennis der gemeente werd gebracht wat in het laatste boek der Schrift te lezen is. Hare apostelen gingen de een na den ander rusten van hunnen arbeid; hoe noodig scheen het niet dat de groote' Herder ook hunne kudde tot zich nam? Maar Hij deed het niet; Hij liet zijne gemeente op aarde, eene kudde schapen midden tusschen wolven. Donkere wolken rezen aan den gezichtseinder. Hadden de Christenen vroeger in de vrijheid van godsdienst, die de Joden genoten, gedeeld, omdat zij als een Joodsche sekte werden aangemerkt, thans waren Rome's oogen opengegaan, misschien wel door Joodsche tusschenkomst, voor het feit dat Christenen en Joden met elkander niets hadden uit te staan. Het christendom werd eene verbodene godsdienst, meer nog, het werd door den Romeinschen Staat gevaarlijk geacht. De christenen toch eerden den keizer wel, maar aanbaden hem niet, terwijl zij een Gekruisten de eere bewezen, die zij hem onthielden. Zij schenen voor den Romeinschen staat verloren; een ander koninkrijk, dat niet van deze wereld was, had de liefde huns harten; de christelijke moeders zongen niet langer het wiegelied: Romein! bedenk dat gij er zijt om de wereld te beheerschen. Met zulk eene sekte, die het menschelijk geslacht scheen te haten, kon Rome geen vrede hebben; het begon zich dan ook gereed te maken tot den strijd. En hoe was het in de gemeente zelve gesteld? De stroom der hemelsche krachten, die op den Pinksterdag ontsprongen was, had zijne breedte verloren: zijne bedding werd steeds enger. Van wonderen hoorde men weinig meer; de toekomst zou wel rijk aan wonderen zijn, zoo sprak de profetie, maar aan wonderen der leugen, die Satan tot bewerker hadden. Ook zou er in de gemeente zelve een afval komen, uitloopende op de verschijning van den mensch der zonde; reeds waren er op de heilige erve der gemeente valsche leeraars ingedrongen, die den afval hielpen voorbereiden. Zou de gemeente door de vervolging niet verschrikt worden, als door iets, dat haar vreemd voorkwam, en de verzoekingen tot afwijking van haar standpunt vermijden, dan was een woord vol troost en licht van den hemel noodig. Het scheepke zou eene woeste zee hebben te bevaren; hoe zou het kaart en kom-

pas kunnen missen? Johannes kon dan ook zijne tranen niet weerhouden toen de vrees hem begreep dat de toekomst gesloten blijven zou, *Openb. 5 : 4.*

Wat niet weinig tot de waardeering van de Openbaring bijdraagt, is de gedachte, dat door hare mededeeling aan de gemeente geene geringe eer bewezen is. In hoofdstuk 5 lezen wij dat geen schepsel in den hemel of op de aarde waardig was het boek der toekomst te openen, of zelfs in te zien. Alleen de Christus werd er waardig toe geacht, omdat Hij tot den prijs zijns offerbloeds de gemeente der uitverkorenen Gode gekocht had. Maar Christus laat zijne gemeente in de vrucht zijns werks deelen; al het zijne is en wordt het hare. Nu mag zij mede lezen wat in de geopende rol geschreven staat, en verstaat zij veel van wat zij leest nog niet, het houde haar klein tegenover de eere die haar geschiedt in de vergunning om haar te mogen lezen. Dankbaar erkenne zij dat zooveel licht haar geschonken is als zij behoeft om te weten welke stormen haar scheepke wachten, en welke klippen het bedreigen. Dat iets van de blijdschap ons vervulle, die den apostel Johannes smaakte toen hem gezegd werd dat het Lam waardig was geacht om het boek der toekomst voor zijne gemeente te ontsluiten. De kerk waardeere dan, naar het voorbeeld van haren Apostel, het boek, dat Christus laatste woord tot haar bevat, als eene der schoonste vruchten zijner vernedering en verhooging; zij leze het in het geloof aan den zegen, den geloovigen onderzoeker toegezegd.

Als ten baten der gemeente gegeven, heeft de Openbaring dan ook eene praktische strekking. Men zou dat op den eersten aanblik niet zeggen. Wat tal van gezichten door den Engel wel aangetoond, maar niet verklaard, vragen nog heden om uitlegging, hoewel tal van scherpzinnige onderzoekers het hunne hebben gedaan om er licht over te verspreiden. Ware het de bedoeling geweest om eene kaart der toekomst te teekenen, zoo helder en omvangrijk, dat zelfs een ongeloovige haar slechts in handen had te nemen, om te weten wat er geschieden zou, dan zou het eene fout zijn geweest om de toekomst zoo te voorzeggen, dat de nieuwsgierigheid er geenszins door bevredigd wordt. Men vergete echter niet dat het laatste boek der

Schrift voor de gemeente geschreven is, om tot kompas op de reis naar het vaderland te dienen. Daarom was het niet noodig dat haar meer verklaard werd dan haar belang eischte. De historie der kerk leert ons dan ook, dat God elk van de opeenvolgende geslachten der geloovigen zooveel licht over de Openbaring geeft, als het noodig heeft. Wij kunnen daarom de Openbaring van Johannes een boek heeten dat er is voor zijn en onzen tijd, een boek voor alle tijden.

Laat ons het laatste een weinig toelichten.

Zien wij juist, dan wordt de Apocalypse beheerscht door de voorstelling van den strijd tusschen Rome, in zijne verschillende gestalten, en Christus' gemeente.

In de eerste jeugd der kerk was Rome opgetreden als eene de gemeente beschermende macht. Het hield den Jood in bedwang, als deze op den Christen aanviel. Maar alras kwam er verandering. Nero deed Rome het bloed der heiligen drinken. Deze plaatselijke vervolging was voorspel der algemeene, die straks volgen zou. Daarom wijst de Apocalypse naar Rome, als naar den zetel eener macht, die het christendom van de aarde zal willen bannen. Zij zal den Jood navolgen en overtreffen in zijn haat tegen den Christen. De gemeente verwachte van Rome geene hulp, maar tegenstand; daarom oefene zij zich in lijdzaamheid, bereide zich op den strijd, en neme zij haar kruis op zich.

Maar de poorten der hel zullen mijne gemeente niet overweldigen. Zoo heeft Jezus gezegd, en zijn woord is ook hier bevestigd. Hoewel door Satan gesteund, delft Rome het onderspit. Het wordt ter dood toe gewond.

Echter heffe de gemeente niet te vroeg haar zegelied aan. Eene nieuwe macht toch verrijst, die op den eersten aanblik eene christelijke schijnt te zijn. Draagt het Beest, dat haar voorstelt, geene hoornen aan die van het Lam gelijk? Het eerste Beest is intusschen herleefd, en nu maakt het Beest uit de aarde met de Lamshoornen er gemeene zaak mede, wordt drager zijner macht en maakt dat alle menschen het aanbidden. 't Is het oude Rome dat door tusschenkomst van eene macht, die zich met het gezag van Christus dekt, als wereldmacht herleeft. Zij wordt vertegenwoordigd door een levend, Godspraken

gevend beeld, dat op straffe des doods van elk mensch aanbidding voor zich opeischt. De kerk wete het, en late zich niet bedriegen; niet naar Rome maar naar het Jeruzalem, dat boven is, zij het oog gericht.

Het Beest, of om het zonder beeldspraak uit te drukken, de wereldmacht, zetelt in Rome, de wereldstad. Maar nu geve de gemeente acht op de verhouding tusschen deze beide. Deze toch zal eens verbroken worden, en dit is een teeken dat het einde nabij is.

't Is in Openbaringen 19 dat ons deze wending aangekondigd wordt. Eene macht, niet gelijk de beide overige uit de zee en uit de aarde, maar uit den afgrond opgekomen, wordt voorgesteld als een Beest, scharlaken rood, en vol van Godslasterlijke namen, zij heeft in de wereldstad haar zetel en haar drager. Maar de tien hoornen, die op het hoofd van het Beest zijn, keeren zich tegen de vrouw, die op het Beest gezeten is, dat is, tegen de groote stad, die het koninkrijk heeft over de koningen der aarde, vs. 18. Zij maken het Beest van zijnen last vrij, dooden de tot hoer geworden vrouw, en geven hunne macht aan het Beest over. Samen vereenigd binden zij den strijd tegen het Lam aan. De Antichrist, door zijne vasallen geholpen, tracht den komenden Christus tegen te houden. Vergeefs; als een dief in den nacht overvalt Deze hem, en maakt aan zijne macht, en aan alle met hem verbondene macht, voor eeuwig een einde.

Vatten wij het gezegde in korte woorden te samen.

Het Beest *uit de zee*, de wereldmacht uit Johannes' dagen, zal, door Satan gesterkt, den strijd tegen de gemeente van Christus aanbinden.

Uit haar ondergang zal zij weer herleven.

Dan zal een tweede Beest, *uit de aarde* opgerezen deze macht steunen, en Christus gebruiken, om haar de verlorene wereldheerschappij te hergeven.

Ten laatste zal een Beest *uit den afgrond* oprijzen, dat eerst als drager van Rome's macht optreedt, maar weldra, nadat de machten, die als bestanddeelen dezer macht, gericht over haar gehouden hebben, aan het hoofd van deze, zijn scepter over heel de wereld uitbreidt.

Tot de Christus het rijk van den Antichrist vernietigt, en de rijken der wereld zijns worden doet.

Zoo omspant de profetie alle tijden.

Voor de drie eerste eeuwen de profetie van het Beest uit de Zee.

Voor de Middeleeuwen en de dagen der Hervorming de profetie van het Beest uit de aarde.

Voor ons de profetie van het scharlakenroode Beest uit den afgrond.

Wie zal ontkennen dat de Openbaring een praktisch boek is, en dat er reden bestaat om hem gelukkig te heeten die haar onderzoekt?

v. A.

EEN ARCHIEF-STUK.

In het familie-archief van „Eugéne de Budé, een afstammeling van den beroemden Guillaume Budé, stichter van het „collége de France" (1467—1540), op diens buitengoed „Petit Saconnex", heerlijk gelegen in de nabijheid van Genève, vond ik een oud handschrift, afkomstig uit ons Vaderland, gericht aan de „Vénérable Compagnie des pasteurs de Genève," om een advies in een twistgeding tusschen Samuel Maresius en Gijsbertus Voetius. Straks laat ik het stuk met zijn vertaling volgen.

Eenige opmerkingen van algemeenen aard laat ik echter voorafgaan.

In onzen tijd, zoo vol historischen zin, waarin men met het oude, soms tot in het bespottelijke, dweept, kan men zich kwalijk indenken, hoe het mogelijk is, dat allerlei officieele stukken verzeild zijn geraakt in particuliere archieven.

De kleinste kerk onder ons heeft haar archief en hoewel ik nu niet wil beweren dat haar „oude stukken" altijd op een droge plaats worden bewaard en netjes gerangschikt of gecatalogiseerd zijn, toch ken ik meer dan één voorbeeld, waaruit mij gebleken is dat de kerken meer waarde stellen op haar archieven, dan vroeger het geval schijnt te zijn geweest.

Sommige kerken zijn zoozeer gesteld op haar oude stukken, dat zij die veel liever zelf bewaren, dan naar de bibliotheek van de Theologische School of der Vrije Universiteit te zenden.

Dit spijt mij.

Ik waardeer ten zeerste dat zij haar oude stukken op prijs stellen, doch ik vraag: waarvoor bewaart men die oude archiefstukken? Immers alleen maar voor de kennis der historie.

Om mij bij onze kerken te bepalen; wij zijn gesteld op de nauwkeurige bewaring der officieele stukken, bescheiden enz. met betrekking tot de reformatie van '34 en '86, opdat nu reeds en vooral later de geschiedenis dier actie des te beter gekend en verstaan worde.

Uit eigen ervaring weet ik dat in onderscheidene archieven onzer kerken kostelijke documenten bewaard worden, doch ik weet ook *hoe* die bewaard worden.

Ik neem dat de broederen niet kwalijk. Vele leden van de

kerkeraden hebben misschien nooit van het archief en nog minder van het min of meer belangrijke van hun archief gehoord. Bovendien niet een ieder denkt direct aan de groote waarde die zulke oude onaanzienlijke brieven of papieren kunnen hebben. 't Is daarom niet onmogelijk dat bij dezen of genen ouden broeder, die al zeer lang zitting heeft gehad in den kerkeraad, die zelf de actie van '86 mee heeft gemaakt of wiens vader en grootvader ook al zitting hadden in den kerkeraad en behoorden tot de „voormannen" in de Gemeente in de dagen der Afscheiding, stukken in bewaring zijn, die door de andere broederen nooit zijn gezien, ja, waaraan zij nooit hebben gedacht, welks bestaan zij niet eens hebben vermoed.

Die stukken zijn daar goed bewaard; maar misschien draagt niemand kennis van hun inhoud, zelfs de bewaarder der documenten zelf niet, en om dien inhoud toch alleen zijn zij van belang en worden zij bewaard.

Hoe gemakkelijk kunnen dergelijke documenten overgaan in particulier bezit, niet uit hebzucht geraken zij daarin, maar ongemerkt, onwillekeurig en zoo worden zij onttrokken aan het doel, waartoe zij alleen behoeven bewaard.

Daarom zoude ik zoo gaarne willen, dat iedere kerk haar oude stukken, die van wezenlijk belang zijn voor de kennis der historie onzer kerken, zond naar de bibliotheek van de Theologische School of der Vrije Universiteit.

Dan kunnen zij nooit ongemerkt overgaan in particulier bezit, dan kunnen zij gecatalogiseerd worden, zoodat men weet welk materiaal er is voor de historievorsching, dan worden zij bewaard voor het doel, waartoe het alleen der moeite waardig is die oude „paperassen" te bewaren.

Bij ervaring weet ik hoe het staat met het archief van meer dan een kerk, en dat ik werkelijk niet tegen windmolens vecht als ik wijs op het gevaar dat belangrijke stukken kunnen te loor gaan.

Ik weet heel goed dat lang niet alles belangrijk is, wat men aan die „oude paperassen" voor belangrijk houdt. Doch wat hindert het voor een bibliotheek om een „stukje" meer of minder te bewaren. Bovendien vertrouw ik onzen bibliothecarissen beter toe om hier te schiften dan hun, die daarvan minder verstand hebben.

Mag ik u met een paar voorbeelden, die een ieder wel vermenigvuldigen kan, die ooit wat aan het onderzoek der geschiedenis deed, aantoonen, hoe belangrijke documenten te loor zijn geraakt of ergens wegschuilen in particuliere archieven, terwijl zij in de publieke archieven behooren.

Het stuk, dat ik hierachter af laat drukken werd door mij, benevens zeer veel andere officieele stukken, gevonden in het particulier archief van den heer Eugène de Budé. Het behoorde te berusten in het zeer rijk en zoo hoogst belangrijk archief van de „Venerable Compagnie", een archief dat ik beschouw als het aller voornaamste van alle archieven voor de kennis van de Kerken der Reformatie.

Hoe dit stuk uit het archief der kerk in dat van een particulier, en wel van de familie Turrettini kwam, weet ik niet, dit doet er ook minder toe. [1])

Een tweede voorbeeld.

In 1894, zag bij *Burgersdijk* en *Niermans* een catalogus het licht van een schitterende verzameling van brieven in handschrift, afkomstig van een nalatenschap uit de familie van *Johannes van Vollenhove*, hofprediker van den stadhouder Willem III, koning van Engeland. *Van Vollenhove* was curator geweest van de hoogeschool te Leiden en leefde van 1632—1708. In deze nalatenschap werden veel stukken gevonden, die ik nooit in een particulier archief gezocht zoude hebben, maar eer in de Universiteits-bibliotheek van Leiden en niet in die van een der nakomelingen van een gewezen curator der toenmaals zoo beroemde Universiteit.

Verre van mij om de doorluchte Turrettini of den beroemden Johannes van Vollenhove, te willen beschuldigen opzettelijk deze documenten in particulier bezit gehouden te hebben en ze zoo aan de publieke archieven te onttrekken, zoo min ik een eenvoudig ouderling der Gereformeerde Kerk of zijn familie zou willen te schande maken als er in hun particulier bezit officiëele stukken zijn, die eigenlijk behooren in het archief der kerk.

Een derde voorbeeld.

---

1) E. de Budé is in directe linie een der nakomelingen van de Turrettini.

In mijn bibliotheek is een oud boek met perkamenten band, waarin de volgende officieele stukken zijn te zamen gebonden: *Catechismus ofte onderwijsinghe in de Christelijcke Leere, ghelijc die in de Kercken ende Scholen der Keurvorstelijcken Paltz, ende in onse Neder-duytsche Ghereformeerde Kercken geleert wert. Mitsgaders de ceremoniën ende ghebeden.*

't Amstelredam. voor Jan Evertsz. Cloppenburgh: Boeck-verkooper op 't Water, teghen over de koren-beurs 1625.

Verder is daarbij ingebonden een exemplaar van de: *„belijdenisse des geloofs, tot Dordrecht, bij Francois Borseler, medestander van Isaac Jansz. Canin, 1619.*

Hierbij is dan voorts nog ingebonden: *Oordeel des Synodi Nationalis der Gereformeerde Kercken van de Vereenichde Nederlanden: ghehouden binnen Dordrecht, in den jare 1618, ende 1619, welcke geassisteert is gheweest met vele treflicke Theologen, uyt de Gereformeerde Kercken van Groot Britagnien, de Cheur-Vorstelijcke Paltz, Hessen, Switserlant, de Wedderavische correspondentie, Geneven, Bremen ende Embden, over de bekende vijf hooft-stucken der leere daer van inde Gereformeerde Kercken deser vereenichde Nederlanden verschil is gevallen, uytghesproken op den 6 May, 1619, uyt het Latijn ghetrouwelijk in 't Nederduytsch overgheset, met privilegie voor seven jaren, tot Dordrecht, bij Isaac Janssen Canin, ende zijne medestanders 1619.*

Verder volgen dan mede ingebonden vele bladzijden, oorspronkelijk onbeschreven, waarop wij nu een geschreven verklaring vinden, waarbij zich de onderteekenaren verbinden niets te zullen leeren enz. dat in strijd is met de leer, begrepen in de drie genoemde belijdenisschriften.

Daarna staan de handteekeningen van alle de predikanten, die in de classis Tiel gediend hebben sinds het jaar 1627, tot het begin van deze eeuw, de laatsten die geteekend hebben zijn: *J. Herderschee* beroepen predikant te Ravenswaaij en *P. van der Willigen*, predikant te Tiel.

(Wordt vervolgd). G. KEIZER.